

кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»

ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОВНОВАЖЕНЬ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ ЩОДО КОМЕРЦІЙНОГО НАЙМЕНУВАННЯ

У статті розглянуті основні проблеми, що виникають при реалізації права на комерційне найменування. Проведений аналіз змісту права на комерційне найменування, зроблені висновки про момент його виникнення, суб'єктний склад, умови надання правової охорони.

Ключові слова: комерційне найменування, найменування юридичної особи, права суб'єктів господарювання на комерційне найменування.

В статье рассматриваются основные проблемы, возникающие при реализации права на коммерческое наименование. Проведен анализ содержания права на коммерческое наименование, сделаны выводы о моменте его возникновения, субъектном составе, условиях предоставления правовой охраны.

Ключевые слова: коммерческое наименование, наименование юридического лица, права субъектов хозяйствования на коммерческое наименование.

The article is devoted to the research of the main problems which emerge when exercising the trade name right. The contents of the trade name right are analysed and conclusions are made about the time of its origin, subject structure, conditions of providing legal protection.

Key words: commercial name, name of legal entity, rights for subjects on the commercial name.

Поглиблення суспільного поділу праці, глобалізація економіки та постіндустріальні перетворення у розвинених країнах підвищують роль та значення засобів індивідуалізації суб'єктів господарювання. В Україні на сьогодні комерційне найменування (далі – КН) є одним із найбільш невизначених об'єктів інтелектуальної власності, а питання щодо його правової охорони та захисту й досі не знайшли адекватного нормативного врегулювання через відсутність спеціального закону. Такий стан правового регулювання не може не відбиватися на можливостях суб'єктів господарювання реалізувати свої права щодо використання КН.

У теперішній час серед юристів майже не існує суперечностей щодо визначення сутності КН, хоча значна частина науковців раніше ототожнювала поняття

КН із найменуванням юридичної особи [1, с. 433–435; 2, с. 62; 3, с. 799]. На жаль серед вчених-економістів подекуди такої чіткої визначеності немає [4]. Аналізу відмінностей між найменуванням юридичної особи та КН присвячено достатньо наукових досліджень [4; 5], результати яких доводять, що вказані поняття виконують різні функції і до них висуваються різні вимоги, зокрема: щодо обов'язку мати найменування; суб'єктів, які можуть мати найменування; необхідності реєстрації; моменту виникнення права на найменування; умов надання правової охорони; можливості використання однакового найменування кількома суб'єктами господарювання; можливості відчуження. При цьому дослідники відмічали недостатність і суперечність нормативного регулювання майже за всіма вказаними вище аспектами. У законо-

© Денисова Р. О., 2013

давстві до сих пір не визначено як взагалі самого поняття КН, так і не встановлено будь-яких вимог до його структури, на відміну від найменування юридичної особи, вимоги до написання якого нормативно окреслені [6].

Статтею 489 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України)[7] встановлено лише загальні критерії надання КН правової охорони, а саме: наявність розрізняльного характеру КН, тобто можливість внаслідок його використання розрізнити одну особу з-поміж інших; відсутність оманливості КН, тобто неможливість внаслідок його використання введення в оману щодо справжньої діяльності особи, якій належить таке КН. Господарський кодекс України (далі – ГК України) [8] у ч. 3 ст. 33 також встановлює, що використання у КН власного імені громадянина є правомірним, якщо до власного імені додається будь-який відмітний елемент, що виключає змішування з діяльністю іншого суб'єкта господарювання. Правда, у відношенні громадян-підприємців положення ГК України можна трактувати по-різному. Згідно з п. 1 ст. 159 ГК України, громадянин-підприємець має право заявити як КН своє прізвище або ім'я. Зі змісту зазначеної норми незрозуміло, чи може він використовувати інше найменування, тобто не своє ім'я або прізвище, як комерційне? З огляду на принцип рівності прав суб'єктів підприємницької діяльності, закріплений у п. 1 ст. 47 ГК України, ст. 51 ЦК України, вчені-юристи схиляються до позитивної відповіді на дане питання [5].

Спробу визначити поняття «комерційне найменування» зробили законодавці. Так 17 лютого 2004 р. Верховна Рада прийняла у першому читанні Закон «Про внесення змін у Господарський кодекс України» (№ 4445), в якому КН визнається «буквене або словесне визначення суб'єкта господарювання, що виконує функції його індивідуалізації (розрізнення в підприємницькій діяльності)». Убачається, що більш адекватно

щодо призначення комерційного найменування висловила О. Кібенко, справедливо вказавши, що воно служить для індивідуалізації певного бізнесу, а не самої юридичної особи або її товарів (послуг). Індивідуалізується підприємницька або інша діяльність, яка здійснюється у визначеному місці, з використанням певного цілісного майнового комплексу, технологій, матеріалів або сировини, для якої можуть бути характерні певна якість товарів (робіт, послуг), культура виробництва або обслуговування, кваліфікований найманий персонал та інше [5]. На цю позицію пристає і В. Голофаєв, який під КН пропонує розуміти самостійний засіб індивідуалізації, що служить для додаткового вирізнення суб'єкта господарювання шляхом індивідуалізації його майна (наприклад, магазину чи підприємства) [9, с. 92].

Таким чином, КН використовується у двох цілях: 1) для того, щоб показати якою саме підприємницькою діяльністю займається особа; 2) для можливості продати дане найменування разом із продажем бізнесу.

Ще одна важлива функція КН, яка широко використовується за кордоном і не набула втілення у кодексах, – можливість надання права на використання КН іншими особами, що здійснюється, як правило, шляхом укладання договору франчайзингу (комерційної концесії). Однак в українському законодавстві не передбачена можливість надання права на використання КН іншим особам (як це передбачено, наприклад, у ст. 1027 ЦК РФ [10]).

Як зауважувалось вище, структура КН завжди розглядалась поверхнево, хоча це питання має велике значення для захисту прав на цей об'єкт, особливо при зіткненні прав на КН та знаки для товарів і послуг. Питання визначення складу КН віднесено до компетенції суду та має вирішуватись ним відповідно до чинного законодавства і на підставі наявних у справі доказів [11]. Однак, на підставі яких доказів та на підставі якого законо-

давства, якщо не існує спеціального закону щодо КН, – залишається незрозумілим.

Практикою діяльності судових експертів вироблено підхід щодо визначення складу КН [12]. Вважається, що кожне КН має внутрішню побудову, що складається з двох частин – корпусу і додатка. Перша частина містить вказівку на організаційно-правову форму підприємства, його тип і предмет діяльності, а в деяких випадках – й інші характеристики. Друга (її можна назвати розпізнавальна) частина ділиться на обов'язкові й факультативні додавання. Обов'язковим додаванням є спеціальне найменування (умовне словесне позначення, власне ім'я, географічна назва тощо) підприємства, його номер або інше позначення, необхідне для відмінності одних підприємств від інших. Інші додавання на кшталт «універсальний», «центральный» тощо є факультативними і можуть не використовуватися. Виходячи з положень ст. 159 ГК України, КН можуть бути повними та скороченими. Однак ані ГК України, ані ЦК України не визначають, які КН є повними, а які – скороченими. Крім того, КН може не збігатися з найменуванням юридичної особи. Наочний приклад багатоваріантності КН суб'єкта господарювання наводиться нижче. Словосполучення «Товариство з обмеженою відповідальністю «Юридична компанія „Фактор”» є повним найменуванням юридичної особи, а її КН може бути: повне найменування – «Товариство з обмеженою відповідальністю «Юридична компанія „Фактор”», вказівка на вид чи напрямок діяльності та власна назва – «Юридична компанія „Фактор”», скорочене найменування «ТОВ „Фактор”», лише власна назва – «Фактор», або взагалі КН буде повністю відрізнятися від найменування юридичної особи.

Не вирішеним наразі лишається і питання, чи може суб'єкт господарювання мати кілька КН. Підтримуючи концепцію індивідуалізації бізнесу, а не самого суб'єкта господарювання, треба дати позитивну відповідь. Дійсно суб'єкт госпо-

дарювання може вести свою діяльність у різних сферах, а отже, і використовувати відповідні КН. Так, Товариство з обмеженою відповідальністю «Авангард», може мати декілька КН, наприклад, «Авангард-буд» та «Авангард-тур».

Іншим важливим питанням, яке порізному вирішується у ЦК України та ГК України, є коло суб'єктів, яким можуть належати права інтелектуальної власності на КН. Частиною 1 ст. 159 ЦК України визначено, що суб'єкт господарювання – юридична особа або громадянин-підприємець може мати КН. Поняття суб'єктів господарювання міститься у ст. 55 ГК України, якими, є, зокрема: господарські організації, тобто юридичні особи, створені відповідно до ЦК України, державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до ГК України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку. Тобто за ГК України можливість (право) юридичної особи мати КН не залежить від того, здійснює така особа підприємницьку діяльність чи займається некомерційною господарською діяльністю. Указана позиція категорично не поділяється деякими вченими-цивілістами. По-перше, настійливо відстоюється позиція стосовно того, що право на КН має належати тільки юридичним особам [13, с. 4], по-друге, вказується, що воно має належати тільки комерційним юридичним особам [14]. Подібне тлумачення суб'єктного складу носіїв права на КН не знайшло свого широкого застосування на практиці, оскільки суди розглядають спори щодо захисту прав осіб й у випадках, коли ці особи не є суб'єктами підприємницької діяльності [15].

Право на КН є чинним із моменту першого використання та охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації і незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки (ч. 2 ст. 489 ЦК України). Убачається, що встановлення правил щодо реєстраційного порядку

виникнення прав на КН сприяло б: 1) визначенню моменту виникнення права на КН з моменту реєстрації; 2) визначенню пріоритету на використання комерційного найменування за датою подачі заявки на реєстрацію; 3) спрощенню та систематизації контролю за змістом комерційного найменування для запобігання використанню тотожних найменувань або таких, які можуть увести в оману споживача. Однак, ст. 8 Паризької конвенції [16] встановлено, що фірмове найменування охороняється в усіх країнах Союзу без обов'язкового подання заявки чи реєстрації і незалежно від того, чи є воно частиною товарного знака. Це означає, що Україна не вправі вимагати подання заявки або реєстрації іноземного комерційного найменування, навіть якщо така реєстрація обов'язкова в країні походження і навіть якщо реєстрація стане підставою виникнення права на національне комерційне найменування. Можливо, саме з огляду на ці обставини, які спричинять дисбаланс між національними та іноземними комерційними найменуваннями, досі серйозно не розглядалась проблема введення обов'язкової державної реєстрації комерційних найменувань.

Використанням КН не є реєстрація юридичної чи фізичної особи-підприємця, адже не є підставою вважати, що дана особа веде господарську діяльність та використовує комерційне [16].

Не можна погодитись із тим, що використанням КН є укладання угод суб'єктом господарювання та його інші

юридичні дії [17, с. 531]. Адже такі дії суб'єкт господарювання здійснює під своїм найменуванням як юридичної особи, або прізвища, якщо він є фізичною особою. У контексті даного питання треба наголосити, що найменування юридичної особи служить ідентифікації конкретного суб'єкта господарювання у відносинах із державою в особі її органів та третіми особами – суб'єктами господарювання, а також споживачами. КН у першу чергу ідентифікує суб'єкта господарювання (точніше – його бізнес) у його відносинах зі споживачем товарів (послуг) та формує у останнього взаємозв'язок між якістю продукту та його виробником.

Законодавством та судовою практикою України не встановлені вимоги щодо мінімального використання комерційного найменування для надання йому правової охорони, натомість такі вимоги вироблені судовою практикою європейських країн [18].

Висновком з вищенаведеного є те, що реалізація прав суб'єктами господарювання на КН потребує спеціального нормативного регулювання на рівні закону, в якому необхідно перш за все визначити: 1) поняття «комерційне найменування»; 2) суб'єктний склад осіб, які мають право на КН; 3) момент виникнення права на КН, вказавши, які саме дії (в якому обов'язку) визнаються першим його використанням; 4) характер і порядок реєстрації КН; 5) способи і порядок відчуження права на КН; 6) підстави припинення права на КН.

Література

1. Цивільне право України: Академічний курс: підручник: у 2 т. Т. 1: Загальна частина / за заг. ред. Я. М. Шевченко. – К.: Ін Юре, 2003. – 520 с.
2. Цивільний кодекс України: Коментар / за ред. Є. О. Харитонова, О. М. Калітенко. – Х.: Одиссей, 2003. – 856 с.
3. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: у 2 т. / за відповід. ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. – К.: Юринком Інтер, 2005. – Т. 1. – 832 с.
4. Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність / В. Д. Базилевич. – К.: Знання, 2006. – 431 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/16790422/ekonomika/zasobi_individualizatsiyi_skladova_intelektualnoyi_vlasnosti.
4. Тверезенко О. Проблемні аспекти використання комерційних найменувань [Електронний ресурс] / О. Тверезенко. – Режим доступу: <http://www.legalweekly.com.ua/article/?uid=386>.

5. Кібенко О. Регулювання комерційного (фірмового) найменування у нових Цивільному та Господарському кодексах України [Електронний ресурс] / О. Кібенко. – Режим доступу: <http://www.yurradnik.com.ua/practice.php?action=1&id=1>.
6. Про затвердження Вимог щодо написання найменування юридичної особи або її відокремленого підрозділу [Електронний ресурс]: Наказ Державного комітету з питань регуляторної політики та підприємництва від 09.06.04 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
7. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 18–22. – Ст. 144.
8. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
9. Голофаева В. В. Фирменное наименование коммерческих организаций: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / В. В. Голофаева. – Екатеринбург, 1999. – 192 с.
10. Гражданский кодекс РФ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://base.garant.ru/10164072.htm>.
11. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист прав на об'єкти інтелектуальної власності [Електронний ресурс]: Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 27.06.2008. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
12. Сержанова Т. Фірмові «фірми» в Україні [Електронний ресурс] / Т. Сержанова. – Режим доступу: <http://www.intelect.org.ua/index.php>.
13. Іщук С. І. Право інтелектуальної власності на комерційне (фірмове) найменування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / С. І. Іщук. – К., 2000.
14. Каретник Е. С. Законодательство Украины о коммерческих наименованиях: проблемы и перспективы усовершенствования / Е. С. Каретник // Учен. зап. Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. – 2013. – Т. 26 (65), № 1. – С. 75–83.
15. Про практику застосування господарськими судами законодавства про захист права власності на комерційне найменування [Електронний ресурс]: Оглядовий лист Вищого господарського суду України від 17.04.2006 р. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
16. Постанова Харківського господарського апеляційного суду по справі № 18/287/12 від 09.07.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pravoscope.com/act-postanova-18-287-12-160-160-160-160-mogilyevkin-yu-o-11-07-2012-ne-viznachenno-s>.
17. Хозяйственный кодекс Украины: научно-практический комментарий / под общ. ред. А. Г. Бобковой. – Х., 2008. – 1296 с.
18. Кравець Н. Право власності на комерційне найменування та знаки для товарів і послуг [Електронний ресурс] / Н. Кравець. – Режим доступу: <http://abc-law.com.ua>.
19. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. // Зібрання чинних міжнародних договорів України. – К., 1990. – 320 с.